

Avrasya Dil Eğitimi ve Araştırmaları Dergisi

Dergi Web sayfası: <http://dergipark.gov.tr/adea>

ISSN 2651 – 5067

HAMZA-NÂME 53. CİLDİ VE İMLÂ ÖZELLİKLERİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME¹ AN EVALUATION ON HAMZA-NÂME VOLUME 53 AND ITS SPELLING FEATURES

Meryem ATEŞ* Selcen ÇİFCİ**

*Dr. Öğrenci, Uşak Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı(DR) meryemates98@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-3077-2012

**Doç. Dr. Uşak Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı, selcen73@gmail.com, ORCID ID:0000-0003-2563-5574

Referans: Ateş, M., Çıfci, S. (2023). Hamza-Nâme 53. Cildi Ve İmlâ Özellikleri Üzerine Bir Değerlendirme. *Avrasya Dil Eğitimi ve Araştırmaları Dergisi*, 7(2), 123-142.

Gönderilme Tarihi: 23.09.2023

Kabul Tarihi : 21.11.2023

Özet: Hamza-nâme ciltleri Hazret-i Muhammed'in amcası ve aynı zamanda da süt kardeşi olan Hz. Hamza'nın şahsiyeti etrafında oluşmuş, İslamî özelliklerin çokça bulunduğu kahramanlık hikayeleridir. Ciltlerdeki hikayeler İslamiyetin yayılma döneminde meydana gelen çeşitli tarihi olaylar çerçevesinde menkıbeden efsaneye evrilerek anlatılan nesir örneklerindendir.

Bu çalışmanın amacı Hamzavî tarafından kaleme alınan Hamza-nâme'nin 53. cildinin imla özelliklerini ortaya koymaktır. Eserin yazılış tarihi bilinmemekle birlikte

¹Bu çalışma Doç. Dr. Selcen Çıfci danışmanlığında, Meryem Ateş tarafından hazırlanan "Hamza-nâme 53. Cilt (Transkripsiyonyu Metin – İmla – Bağlamalı Dizin ve İşlevsel Sözlük)" adlı doktora tezinden üretilmiştir.

dil özellikleri bakımından değerlendirildiğinde Eski Anadolu Türkçesi döneminde yazıldığı sonucuna ulaşılmaktadır. Bu dönemde yazılmış metinlerde Uygur ve Eski Anadolu Türkçesi imla geleneği birlikte görülür. Bu sebeple imlada ikilikler meydana gelmektedir. Ayrıca imlada ikilik müellif ya da müstensihin yazı üslubundan veya olabilecek çeşitli yazım yanlışlarından da kaynaklanabilmektedir. Günümüze kadar yapılmış olan çalışmalarda Hamza-nâme ciltlerinin 15. yüzyılda yaşayan Ahmedî'nin kardeşi Hamzavî tarafından yazıldığına dair bir ön kabul olmakla beraber ciltlerde bu isimden bahsedilmemiştir. Hamza-nâme'nin 53. cildinin tespit edilmiş üç nüshası bulunmaktadır. Makaleye konu olan nüsha, Hamza-nâme ciltlerinden İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Nadir Eserler Kütüphanesinde kayıtlı bulunan 53. cildir. 143 varaktan oluşan eserin elimizdeki nüshası harekesizdir ve nesih hattıyla yazılmıştır. Nüshadaki imla özelliklerine bakıldığında genellikle ünlüler belirtilmiş, ekler bazen bitişik bazen de ayrı yazılmıştır. Eserdeki ünlü ve ünsüzlerin imlasında bazı düzensizlikler vardır. Bu da Eski Anadolu Türkçesi döneminde güçlü bir imla sisteminin olmadığını göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Eski Anadolu Türkçesi, Hamza-nâme, Hamzavî, İmla.

Abstract: The volumes of Hamza-nâme are heroic stories, which are formed around the personality of Hz. Hamza, who was the uncle and at the same time the milk brother of Hazrat Muhammad, and which contain many Islamic features. The stories in the volumes are examples of prose narrated by evolving from myth to legend within the framework of various historical events that occurred during the spread of Islam.

The aim of this study is to reveal the orthographic features of the 53rd volume of Hamza-nâme written by Hamzavî. Although the date of writing of the work is unknown, when it is evaluated in terms of language features, it is concluded that it was written in the Old Anatolian Turkish period. In the texts written in this period, Uyghur and Old Anatolian Turkish orthographic traditions are seen together. For this reason, dichotomies occur in spelling. In addition, the dichotomy in spelling may also be caused by the writing style of the author or the author's penmanship or various spelling mistakes. Although there is a presupposition that the volumes of Hamza-nâme were written by Hamzavî, the brother of Ahmadî who lived in the 15th century, this name is not mentioned in the volumes.

There are three identified copies of the 53rd volume of Hamza-nâme. The copy that is the subject of this article is the 53rd volume of Hamza-nâme, which is registered in Istanbul University Faculty of Literature Rare Works Library. Consisting of 143 varaks, the copy of the work in our possession is unmoved and written in naskh calligraphy. When we look at the orthographic features of the manuscript, vowels are generally indicated and suffixes are sometimes written adjacent and sometimes separate. There are some irregularities in the spelling of vowels and consonants in the work. This shows that there was not a strong orthographic system in the Old Anatolian Turkish period.

Keywords: Old Anatolian Turkish, Hamza-nâme, Hamzavî, Spelling.

1.Giriş

Eski Anadolu Türkçesi, Oğuz Türkçesinin ağız özellikleri temelinde 13. ile 15. yüzyıllar arasındaki 2 yüzyıllık süreç içerisinde Oğuz Türklerinin ilk yazılı dilidir. Gerçi Köktürk Türkçesi dönemi Bengü taşlarında da Oğuz Türkçesine ait dil özelliklerinden bir kısmı yer almaktadır (Gülsevin, 1998:12-18). Ama Oğuz Türkçesinin müstakil olarak yazılı dil olma dönemi Eski Anadolu Türkçesi dönemidir.

Kaleme alındığı dönem itibariyle Hamza-nâmeler Eski Anadolu Türkçesinin yazı dili olma özelliği gösterir ve bu yönüyle de Eski Anadolu Türkçesi dönemi araştırmaları için önemli bir kaynak niteliğindedir.

Hamza-nâme Ciltleri Ve Konusu

Hız. Hamza'nın şehit olmasından kısa bir süre sonra Arap edebiyatında onun cesaretini, yiğitliğini ve yaptığı savaşları konu edinen kıssalar ortaya çıkmıştır. Bu kıssalar, kısa süre içerisinde şifâhî Arap hikâyecilerinin belli başlı konularını teşkil etmiş ve yaygınlık kazanmıştır (Albayrak, 1997:501).

Hamza-nâmeler, Anadolu'da yaşayan Müslümanlara İslamiyet'i öğretmek amacıyla ilk defa 14. yüzyılda Ahmedî'nin kardeşi olan Hamzavî tarafından kaleme alınmıştır (Artun, 2011:114-115). Hamza-nâme ciltlerinin Hamzavî tarafından kaleme alındığına dair bir ön kabul olmakla beraber bu konuda farklı görüşler de vardır.

Bu eserler, İslam Peygamberinin hayatını anlatan "Siyer" tarzı eserlerden doğan Menâkıbnâme türü eserlerin Anadolu'da yayılmasındaki ilk basamağı teşkil eder (Güzel, 2009:84) Ayrıca Hamza-nâmeler, Anadolu sahasındaki İslamî destan kahramanlıklarının konu edinildiği ilk eserlerden olması yönüyle de dikkat çeker. (İsen, 2007:556). Arap edebiyatında doğan Hamza-nâmeler, İran sahasında daha da genişlemiş Anadolu sahasında da dinî bir hüviyet kazanmıştır. Hamza-nâmelerin Türklerle ilgili millî bir bağları olmamasına rağmen içerdikleri cihât anlayışı ve İslamî unsurlar dolayısıyla Türkler arasında çok sevilmiştir (Artun, 2011:115). Özellikle İran sahasından alınan olağanüstülükler Hamza-nâmeleri daha çok dikkat çekmesine katkı sağlamıştır.

Destanî diğer anlatılar gibi yazılı hale gelmeden önce sözlü bir gelenek halindedir itibar görmüştür. Türkler tarafından kısa bir sürede benimsenip yaygınlaşmasında nesir üslubunun sade ve anlaşılır olması büyük bir etkiye sahiptir. Kırathane, kahvehane vb. toplu yerlerde anlatılmış, severek dinlenmiştir.

Hamza-nâmeler, yazılı eserler olmaları dolayısıyla diğer sözlü gelenek ürünleri, Kerem ile Aslı, Şah İsmail vb. gibi anonim değildirler. Eserin tamamı mensur olup sade bir dille yazılmıştır (Türk Dili ve Edebiyatı Ans., 1981:92).

Anadolu'daki Hamza-nâmeler, genellikle İran menşeli olup İslamî ideoloji ve fantastik unsurların yoğunlukta olduğu hikâyelerdir (Köprülü, 1980:344). Gerçeklikle ilgileri azdır ve daha çok tarihî olayların efsanevî bir şekle bürünmesinden meydana gelmiştir (Artun, 2011:115).

Hamza-nâme 53. Cildi

Araştırmaya konu olan Hamza-nâme'nin elli üçüncü cildinin üç nüshasını tespit edilmiştir. Bunlardan ilki Hamza-nâme (53. cilt), İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi, Eski Eserler Bölümü, Nu: 1110, 220 varak, 1142 (1726). Hamza-nâme (53. cilt), İstanbul Fatih Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Ef. Kitapları, Nu: 104, 225 varak, 1268 (1852). Üçüncü nüsha ise Hamza-nâmelerin İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Nadir Eserler Kütüphanesi Nd. 2496, 143 varak olarak kayıtlı bulunan 53. cildir.

Hamza-nâme 53. Cildi İmlâsı

Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde hem eski Türk yazı dili geleneğini devam ettiren özellikler hem de Arap-Fars yazı dili geleneğinden aktarılmış özellikler karışık olarak yer almaktadır. Bu bakımdan imlada belirli bir kural bulunduğunu söylemek mümkün değildir. Her müstensihin kendine ait bir yazı dili bulunduğundan aynı kelimelerin farklı yazımlarıyla çokça karşılaşılmaktadır.

Nestalik hatla yazılmış bu harekesiz eser, aharlı krem kağıda yazılmıştır. Nüsha okunaklıdır. Nüshada genellikle ünlüler belirtilmiş ve ekler bazen ayrı bazen de bitişik yazılmıştır. Nüshada bazı kelimelerin ve eklerinin yazılışının tek tip olmadığı görülmektedir.

Problem Cümlesi

Eski Anadolu Türkçesi döneminde Hamza-nâme 53. cildinde imla nasıldır?

Alt Problemler

1. Ünlülerin yazılışı nasıldır?
2. Ünsüzlerin yazılışı nasıldır?
3. Bazı yardımcı işaretlerin kullanımı nasıldır?
4. İki şekilli yazılan kelimeler nasıldır?
5. Bitişik yazılma durumları nasıldır?

Yöntem ve Veri Toplama

Araştırmanın verileri doküman incelemesi yoluyla elde edilmiştir. Doküman inceleme yöntemi, araştırmanın veri setini oluşturan birincil veya ikincil kaynak olarak nitelendirilen çeşitli dokümanların elde edilmesi, gözden geçirilmesi, sorgulanması ve analizi olarak tanımlanabilir (Özkan, 2019:2). Çalışmada, Arap harfli Türkçe metin olan Hamza-nâme'nin elli üçüncü cildi doküman olarak kullanılmıştır. Arap harflerinden latin harflerine transkribe edilen metnin imla özellikleri incelenmiştir.

Kapsam ve Sınırlılıklar

1. Hamza-nâmelerin İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Nadir Eserler Kütüphanesi Nd. 2496, 143 varak olarak kayıtlı bulunan 53. cildindeki imlanın incelenmesi ile sınırlandırılmıştır.

Amaç ve Önemi

Araştırmanın amacı Edebiyat tarihi içerisinde önemli bir yere sahip olan Eski Anadolu Türkçesi döneminin imla özelliklerini Hamza-nâme 53. cildi üzerinden incelemektir. Klasik Osmanlı Türkçesine geçiş dönemi eseri olarak da kabul edilebilecek bu Hamza-nâme cildi imla özelliklerinin incelenmesi için önemli bir kaynak niteliğindedir.

Bulgular ve Yorum

1. Ünlülerin Yazılışı

Eserde yer alan Türkçe kelimeler nadiren kullanılan hareketlerin yanında elif (ا), vav (و), ye (ی) ile karşılanmıştır. Aşağıda ünlülerin metinde yazılışları ön, iç ve son ses şeklinde sınıflandırılarak açıklanmıştır.

1. 1. /a/ Ünlüsünün Yazılışı

Ön Seste

Kelimelerde ön seste /a/ ünlüsü genellikle elif (ا) ile ve medli elif (آ) ile karşılanmıştır.

aḥşām اخشام 03b/06

aqçe اقچا 27a/07

altmış التمش 60a/10

arslan ارسلان 112b/04

Medli elif ile karşılanan örnekler;

anda (آنده) 12b/07

attı (آتی) 42a/16

birazına (برآزینه) 46b/14

anı (آنی) 15a/01

İç Seste

İç seste /a/ ünlüsü elif (ا) ve he (ه) karşılanmıştır.

baba بابا 125b/06

çarp- چارپ 46a/06

elâlem الالم 40a/04

şandaliye صندلهيه 27b/17

Alıntı kelimelerde “şandaliye” örneğinde görüldüğü gibi işaretli olarak karşılandığı da görülür.

Son Seste

Son seste /a/ ünlüsü elif ya da he (ه) ile karşılanmıştır.

saḡa سكا 106a/11

buḡa (بوکا) 61a/03

ḡanda فنده 21b/06

ḡonra (صكره) 09b/03

1. 2. /e/ Ünlüsünün Yazılışı

Ön Seste

Kelimelerde ön seste /e/ ünlüsü elif ile karşılanmıştır.

eren ارن 56a/04

eski اسكى 100b/14

erlik ارلك 92a/08

eyit- ايت 122b/15

el ال 136a/14

İç Seste

İç seste /e/ ünlüsünü karşılamak için bir işaret kullanılmaz ancak imla düzensizliği olarak he (ه) ile karşılandığı görülür. Bu durum karşımıza kelime kök ve gövdelerine ek geldiği zaman ortaya çıkar.

göstereyim كوسترهيم 45a/05

gönderesin كوندرهسين 72a/02

gidere كيدهره 74a/04

nereden نهدن 67a/10

iderek ايدهرك 62a/08

gezerek كزهرك 67b/16

gelmiyor كلمهيور 104a/12

ideyor ايدهيور 82a/09

Ayrıca “ideyor” ve “gelmiyor” örneklerinde görüldüğü gibi Eski Anadolu Türkçesinde “yori-” fiilinin ekleşerek “-yor” hâlini alması metnimizde görülen örneklerde dudak uyumunu bozmuştur.

Son Seste

Son seste /e/ ünlüsü daima he (ه) olarak yazılmıştır.

dede ده 125b/02

ile ايله 52b/01

kimse كمسه 23b/06

gene كنه 126a/07

böyle بويله 08a/13

size سيژه 37b/16

1. 3. /ı/ ve /i/ Ünlülerinin Yazılışı

Ön Seste

Kelimelerde ön seste ye (ی) ile ya da işaretli karşılanmıştır.

itmiş ایتمش 03a/04	ileri ایلری 11a/15
irte ایرته 58b/05	iste- استدی 69a/09
incin- انچندم 71a/11	ışmarla- اصمرله 82b/02
ııd- اسید 92b/15	ıraq ایراق 08b/09

İç Seste

Örneklere ye (ی) ile ya da işaretli olarak rastlanmıştır.

biğ بیگ 32a/02	pişür پیشور 08a/16
atdılar اتدیلر 02b/03	diledi دیلدی 40b/11

Son Seste

Son seste /ı/ ve /i/ ünlüleri ye (ی) ve he (ه) ile karşılanmıştır.

iki ایکی 43b/02
çelebi چلیبی 122a/17
efendi افندی 73b/15
doğrı دوغری 75a/09
dağı دخی 50b/01
elçi الچی 83a/10

Alıntı kelimelerde /ı/ ve /i/ ünlüleri, başta ortada ve sonda ayın (ع) ile karşılanmıştır.

'ıyş عیش 35b/17
tābi' تابع 36a/11
'ilāc علاج 42a/04
la'īn لعین 44b/08

Alıntı kelimelerde sonda /ı/ ve /i/ harfini he (ه) karşılar.

ki که 85b/14	çünkü نکه چو 86b/02
--------------	---------------------

1. 4. /o/ ve /ö/ Ünlülerinin Yazılışı

Ön Seste

Kelimelerde ön seste yer alan /o/ ve /ö/ ünlüleri vav (و) ile karşılanmıştır.

oğlı اوغلی 126b/04
oğ اوغ 02b/03

oķu- اوکو 22b/15

öñinde اوكنده 67a/08

öp- اوپدی 76a/10

özge اوزگه 98b/02

İç Seste

İç seste yer alan /o/ ve /ö/ ünlüleri vav (و) ile karşılanmıştır.

sögenlere سوكنلره 20a/16

söz سوز 63a/14

toķ طوق 069a/11

söküp سوکوب 44a/15

şöyle شويله 82a/11

ķoyun قيون 07a/10

Son Seste

Son seste vav (و) ile karşılanan tek örnek tespit edilmiştir.

ķo قو 134a/15

Alıntı kelimelerde o, ö, u, ü ünlüleri vav (و) ve ayın (ع) ile karşılanmıştır.

bānū بانو 27b/06

cāsūs جاسوس 80b/13

pūr پور 04b/04

‘özür عذر 72a/17

‘üryān عريان 88b/09

‘ömr عمر 104a/07

‘ulemā علما 124b/16

1. 5. /u/ ve /ü/ Ünlülerinin Yazılışı

Ön Seste

Ön seste yer alan /u/ ve /ü/ ünlüleri vav (و) ile karşılanmıştır.

ur- اور 13a/06

uğra- اوغرا 11a/11

üzre اوزره 18a/05

üfür- اوفور

İç Seste

otur- اوتور 038a/03

puşu پوصو 11b/05

getür- كتور 93a/06

yürü- يورو 12b/16

şuç صوچ 25b/12

sürüniñ سورونك 07a/06

Ayrıca “sürüniñ” örneğinde gördüğü gibi Eski Türkçede sadece yuvarlak ünlüye sahip bir köke geldiğinde yuvarlak olan tamlayan eki, Eski Anadolu Türkçesinde düz ünlülü şekilde olabilir.

Son Seste

qarşu قرشو 43a/09

ayru ايرو 51a/08

tapu تاپو 75a/03

şu صو 92b/15

2. Ünsüzlerin Yazılışı

Hamza-nâme'nin 53. cildinde ünlü ve ünsüzlerin yazılışında eski Uygur imla geleneği ile Arap-Fars imla geleneğinin devam ettiğini görmekteyiz. Arap alfabesinde, Türkçe sözcüklerde bulunan /ç/, /g/, /ŋ/ ve /p/ ünsüzlerinin karşılığı olmadığı için bu ünsüzler genellikle (ج), (ك), (ب) işaretleriyle gösterilmektedir. İncelediğimiz metinde yer alan bazı kelimelerde /ç/ ve /p/ sesleri görülmektedir. Ancak bu seslerin kullanıldığı kelimelerde ayırt edici değildir. Çünkü aynı kelimedede /c/ ve /ç/ gibi seslerin kullanıldığı örnekler görülebilmektedir. Bu durum Uygur imla geleneğinin yanı sıra müellifin yazı üslubu ve imla bilgisinin etkisinden kaynaklanabilmektedir.

2. 1. /b/ ve /p/ Ünsüzlerinin Yazılışı

/b/ ünsüzü eserde genel olarak be (ب) ile, /p/ ünsüzü (پ) ile yazılmıştır. Bunun yanı sıra Türkçe kelime sonlarında zarf fiil eki –up be (ب) ile yazılmıştır.

baş باش 53b/17

bel بل 60b/08

bilinmedi بلنمدى 58b/12

parlaya پارليه 38a/12

pek پك 119b/15

poñ بوخ 20a/03

puşu پوصو 11b/05

Alıntı kelimeler devamlı olarak pe (پ) ile be (ب)'nin yazımında bir düzen vardır.

piyāde پياده 60b/10

pederi پدر 62b/11

perīşān پريشان 77b/05

ta'accüb تعجب 49b/05

mektüb مكتوب 51b/14

irtikāb ارتكاب 53b/09

Eski Türkçe döneminde kullanılan -(l)p zarf fiil eki, Eski Anadolu Türkçesi döneminde /p/ dudak ünsüzünün yuvarlaklaştırma etkisiyle önündeki yardımcı ünlüyü yuvarlaklaştırarak ve {-(y)Up} şekline getirmiştir.

girüp كيروب 77b/05

pişirüp پشوروب 07a/05

bağlayup بجليوب 83a/14

sürüp سوروب 61a/08

2. 2. /c/ ve /ç/ Ünsüzlerinin Yazılışı

Türkçe ve alıntı sözcükler; ön ses, iç ses ve son seslerde Uygur imlâ geleneği etkisiyle genel olarak cim (ج) ile yazılmıştır. Ancak nadir de olsa çim (چ) ünsüzüyle örnekler de bulunmaktadır. Hatta aynı kelimedede hem cim (ج) hem de çim (چ) ile yazılı kelimeler mevcuttur.

balçağız بالچاغيز 28b/11

virince ويرنجه 44a/15

birkaç برقاچ 62b/06

çalarız جالارز 119b/14

çifte جفته 65a/11

çağır- چاغر 99a/09

gice كيجه 104b/13

çalındı چالندى 119b/17

2. 3. /d/ ve /t/ Ünsüzlerinin Yazılışı

İnce sıradan ünlülü kelimelerde /d/ ve /t/ ünsüzleri te (ت) ile kalın sıradan ünlülü kelimelerde tı (ط) ile karşılanmıştır. Eski Türkçede ön ses durumundaki kalın ve ince sıradan t'lerin bir kısmı Eski Anadolu Türkçesinde sadalılaştırılarak d'ye dönmüştür.

dağılup داغلوب 88b/17

tağıldılar طاغلدیلر 107a/16

dayanur دایانور 104a/06

taýandılar طیاندىلر 133b/13

dep- دپ 119a/06

tep- تپوك 10a/16

darıldı دارلدى 122a/02

dayanur دایانور 104a/06

degdi دكدى 69b/02

demreninde دمره ننده 16b/02

tağlar طاغلر 126a/01

taşra طشره 115a/17

2. 4. /g/ Ünsüzünün Yazılışı

Ön damak ünsüzü /g/ metnimizde kelimelerin başı, içi ve sonunda kef (ك) ile yazılmıştır. Üç noktalı kef işareti (ك) hiçbir yerde kullanılmamıştır.

göre كوره 020b/12

gibi كى 027b/17

güc كوج 043a/09

degil دكل 043a/07

göbeğiyle كوبيكيله 046a/06

yigirmişer شریکری 060b/03

beg بك 073a/15

2. 5. /s/ Ünsüzünün Yazılışı

Türkçe kelimelerde s ünsüzü sad (ص) ve sin (س) ile karşılanmaktadır. Alıntı kelimelerde ise s ünsüzü Õe (ث), sad (ص) ve sin (س) ile karşılanır. Kelimelerin yazılışında kalın ve ince sıradan ünlülerin bulunuşuna göre sad (ص) ve sin (س)' in yazılışında genellikle bir düzen bulunmaktadır. Ayrıca Türkçe kelimelerdeki bu düzen Uygur imlası geleneği etkisiyle zaman zaman farklı şekillerde görülebilir.

seniñ سنك 53b/06

sür- سور 56a/11

saña سكا 70a/03

bulsunlar بولسونلر 68b/01

çalsa چالسه 45b/02

sa'adet سعادت 81b/07

sāzende سازنده 64a/06

muḥaddiÕān مخدثان 02a/02

“saña”, “bulsunlar” ve “çalsa” kelimelerinde Uygur imlası etkisiyle kalın sıradan ünlüden sonra sad (ص) gelmesi beklenirken bu ses sin (س) ile karşılanmıştır.

2. 6. /ŋ/ Ünsüzünün Yazılışı

Metinde sadece iç ve son ses durumunda bulunan ŋ (ك) ünsüzünün her zaman (ك) kef ile karşılandığını görmekteyiz.

tīgiñ تیغك 097a/05

üç biñin اوج بيكن 013a/17

şonra صكره 30b/15

anıñla انكله 31b/17

öñine اوكنه 53a/16

3. Bazı Yardımcı İşaretlerin Kullanımı

3. 1. İzafet Kesresinin Kullanımı

Alıntı kelimelerde yapılan tamlamalarda ilk kelimenin sonu –i ile okunur. Buna izafet kesresi denilmektedir. Türkçede izafet kesresi, kelimenin ses uyumuna göre -ı veya -i şeklinde okunabilmektedir.

Metinde Farsça gramere uygun yapılan terkiplerde izafet kesresine özellikle ye (ی) ile karşılanan şekillerde bazen kullanılıp bazen kullanılmazken hemze (ء) ile karşılananlar metinde daima gösterilmiştir.

sulṭan ḥāver خاور سلطان (sulṭan-ı ḥaver) 26a/10

muḥall 'aḳıldır عقلدر محال (muḥall-i 'aḳıldır) 134a/14

terk ser سر ترك (terk-i ser) 32b/15

ḥāb rāḥat راحت خواب (ḥāb-ı rāḥat) 32b/09

aḳd nikāḥ عقد نکاح (aḳd-i nikāḥ) 74a/06

zāt muḥterem محترم ذات (zāt-ı muḥterem) 138b/10-11

Bānū-yı cihān جهان بانوی (Bānū-yı cihān) 30a/07ḥ

emr-i muḳarrer مقرردری امر (emr-i muḳarrer) 51a/02

kenār-ı meclis مجلسی کنار (kenār-ı meclis) 64a/06

hevā-yı nefس هوایی نفیس (hevā-yı nefس) 64a/17

Ḥamza-i bā-ṣafā حمزة باصفا (Ḥamza-i bā-ṣafā) 119a/16

ḥāce-i dānā دانا خواجه (ḥāce-i dānā) 36a/07

ḥalīfe-i islām اسلام خلیفه (ḥalīfe-i islām) 43a/17

3. 2. Şeddenin Kullanımı

Şedde (ّ) bir ünsüzün iki kez okunması gerektiğini gösteren işarettir. Metinde nadir olarak kullanılmıştır.

ḳuvveti قوهتی 46a/11

amma اما 134b/17

Sincāniyye سنجانیته 85a/13

illā ki الّا که 119b/08

zerre زره 130a/06

elli الّلی 130b/01

ṣaḳallu صقلّو 127b/01

kere كره 124b/09

“elli” ve “şağallu” örneğinde hem hareke hem harf birlikte kullanılmıştır.

3. 3. Tenvinin Kullanımı

Metinde tek örneğine rastlanan tenvin kullanımı vardır.

ma‘nen معنأ 98b/07

4. İki Şekilli Yazılan Kelimeler

EAT dönemi eserlerine girmeye başlayan Arapça ve Farsça kelimelerin bir kısmı asıl şeklini muhafaza ederken bir kısmı asıl şeklinden çıkmıştır. Türkçedeki ünlü ünsüz uyumları, hece çeşitleri ve yapıları, Türkçenin ağızlarında görülen ses hadiseleri, Türkçe eserlerin okunuşuna yardımcı olması için -velev ki yanlışlıkla- yapılan harekeler, müstensih ağız özellikleri vb. durumlar yabancı kelimeleri farklı hâle getirebilmektedir. (Sarıkaya, 2020:172)

İncelenen metinde bazı kalimelerin iki şekilli yazıldığı görülmektedir. Bunun yanı sıra müellif veya müstensih hatasından kanaklandığı düşünüğümüz farklı yazımlar; noktalı harflerde eksik, fazla kullanım, harf yanlışlığı ya da harekelemede birliğin olmayışı şeklindedir. Bu farklılıklar imlada birliğin olmadığını göstermektedir.

4. 1. Türkçe İkili Şekiller

doğru / doğru دوغرى -دوغرو 17b/08-36a/09

karşı / karşı ريشى - قرشوق 18b/08-18b/17

kendi / kendü كندى - كندو 25b/02-60b/01

tut- / dut- طوت - دوت 62a/14-64b/10

unıt- / unud- اونت - اونود 70b/11-72b/12

yazık / yazuk يازق - يازيق 92b/14-133a/08

yoğ / yok / yoh يوغ - يوق - يوخ 138a/05-07a/14-87b/11

yuşaru / yuşarı يوقارو - يوقارى 23b/01-23b/02

şo- / şoy- قو - قو 134a/15-15b/02

okıdı / okudı اوقيدى - اوقودى 52a/11-22b/15

öldür- / öldir- اولدور - اولدر 31b/09-89b/07

4. 2. Alıntı İkili Şekiller

derd / dert درد - درت 66a/06-17b/14

şudā / şudā خدا - خودا 47b/05-59a/15

şaşm / şaşm خصم - خصم 65a/01-88a/07

şvāce / şvāce حواجه - حواجه 125a/05-129b/13

şā'ide / şā'ide قاعده - قاءده 105b/10-71b/08

ķale / ķal'a قله-قلعه 65b/16-72a/04

ümīz / ümīd امید-اميد 136b/04-73b/01

kerre / kere كره-كره 75a/03-97a/10

tebessüm / tebessüm تبسم – تبسم 50b/02-138b/15

5. Bitişik Yazılma

5. 1. Bazı Edat ve Bağlaçların Bitişik Yazılması

Metinde ki, ile edatları bazen kendinden önce gelen kelimeye bitişik yazılmıştır.

ķorkarım ki قورقارم كه 82b/11

urdi-ki اورديكه 134a/10

aldı-ki الديكه 68b/14

ķaflet ile غفلت ايله 89a/17

ķışm-ile خشميله 45b/07

ķevķ-ile شوقيله 71b/01

5. 2. Soru Ekinin Bitişik Yazılması

Metinde mı / mi soru eki bazen kendinden önce gelen kelimelere bitişik yazılmıştır.

gidelim mi كیدهليم مي 81b/04

iķün-mi ايچونمي 75b/10

sen-mi سني 43b/10

olmaz mı اوماز مي 59a/05

yok-mi يوقمي 44a/01

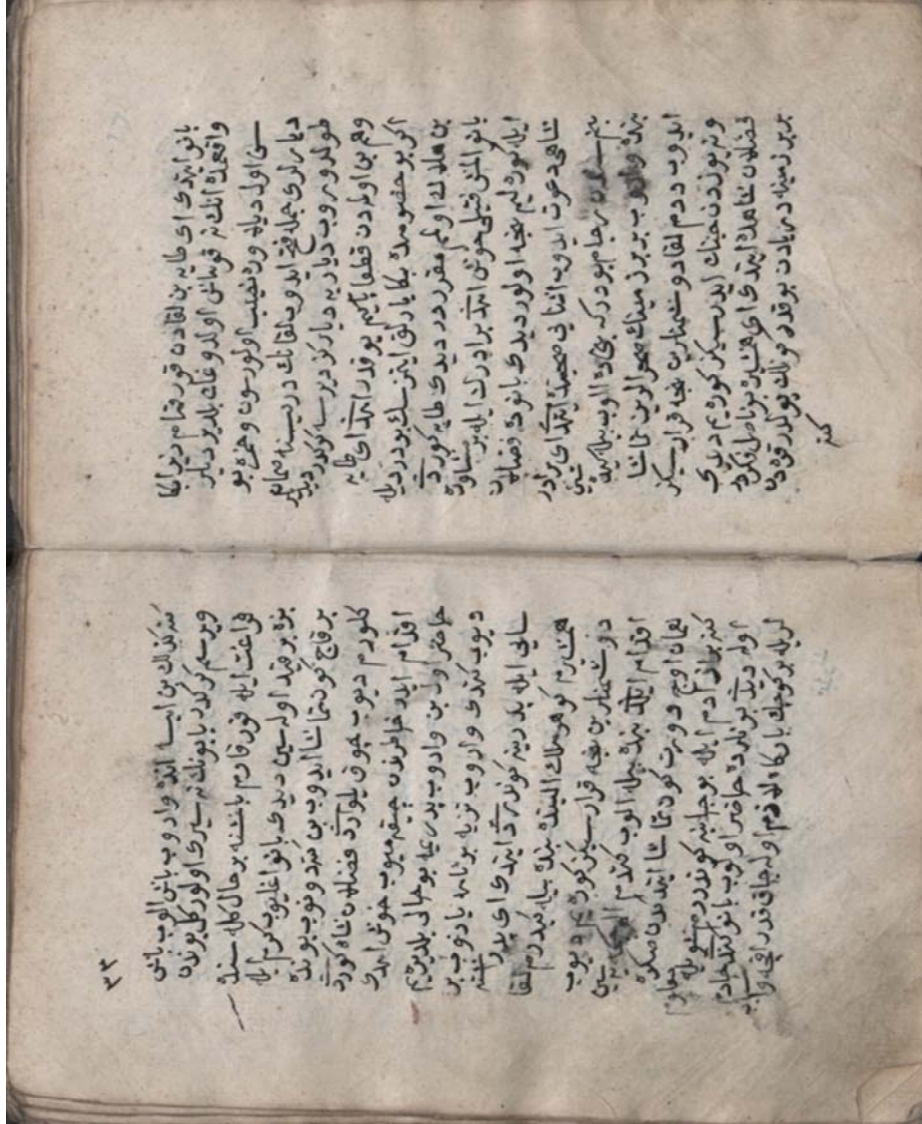
ušan-mı geldi اوصانمي كلدی 75b/14

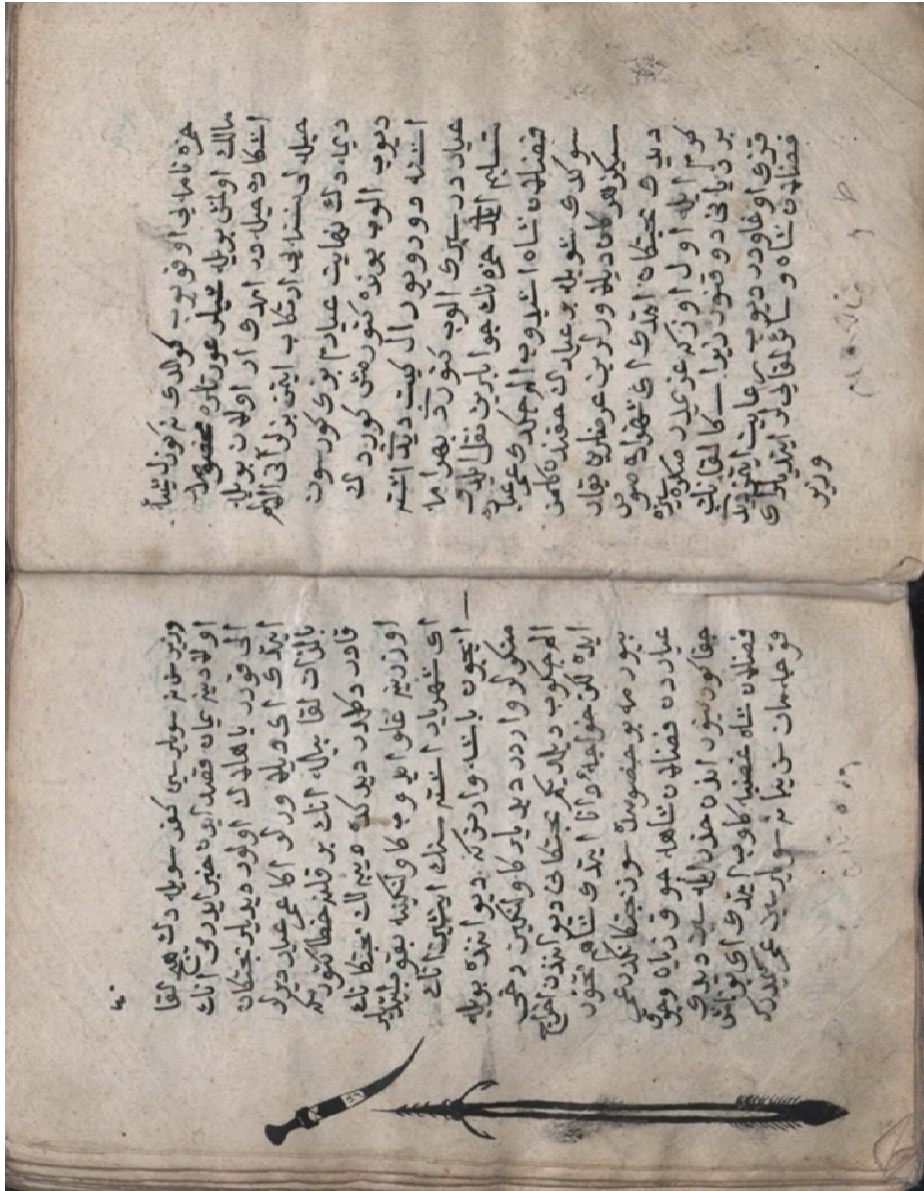
6. Sonuç

Bu çalışmada, Arap harfli Eski Anadolu Türkçesi dönemi eseri olan Hamza-nâme'nin 53. cildi imla özellikleri bakımından incelenmiştir. İnceleme sonucunda, harekesiz olan metinde ünlülerin yazımında diğer EAT dönemi eserleri ile paralellik göstermektedir. Eserde Uygur imlası etkisi, müstensih yazı üslubu ve bazı yazım yanlışları birlikte değerlendirildiğinde eserde imla onuşunda birliğin olmadığı görülmektedir. Aynı durum ünsüzler için de geçerlidir. Bunlara ek olarak ikili ve daha çok şekilli yazımlar dikkate alındığında müstensih imlaya hakim olmamasının etkisi sayılabilecek bazı özellikler görülmektedir. Klasik Osmanlı Türkçesine geçiş dönemi olarak değerlendirebileceğimiz 53. ciltte hem Eski Anadolu Türkçesi hem Klasik Osmanlı Türkçesine ait yazım özellikleri bir arada görülebilmektedir. Eserde hareke ve noktalama işaretlerine çok az yer verilmiştir. Aynı zamanda eserde dikkat çeken bir diğer imla özelliği de ayrı yazılması gereken bazı kelimelerin kendinden önceki

kelimeyle bitişik yazılmasıdır. Eski Anadolu Türkçesi dönemi eserlerinde sıkça karşımıza çıkan bu özellik 53. ciltte de pek çok yerde tespit edilmiştir. Aynı yazıldığı durumlarda tam bir birlik yoktur. Eserde Uygur imlası etkisi, müstensihin yazı üslubu ve bazı yazım yanlışları birlikte değerlendirildiğinde eserde imla konusunda birliğin olmadığı görülmektedir.

7. Hamza-nâme 53. ciltten örnekler

خزه نامالی او فوریب کولدی نوزلینا
 ممالک اولن بویله عیلمل عورتا و محصلی
 استکانا و حیلله صد امدف ار اولون بویله
 حیلله لیستنا لی ارشکاب ایتم بولانی الهم
 دیا، دیک نهایت عیلام بوی کورسون
 دیوب الووب بویله کورمش کوردیک
 استنده وودویورال کیت دیتد استم
 عیار در کورت الوج کورت بهر ما
 تسایم ایلد خزه لک جو ابرین نقل لیلد
 فضالنه شاه اشدیوب المجدد عیلم
 سولدی سولیه بر عیار ک حقد کاکم
 سیکن هر کانی دیند ورترب عرفلری قیاد
 دیدی حیلکان امدف ا کتفولدی سول
 کورر ایلد اول اول کورم عیلمل سول
 بر دیانی دو صورت زینا کالقا لیک
 قزی او غاورد دیوب بر عیلمل ایتم
 فضالنه شاه و کالقا لیک ایلدی لیک
 وریز

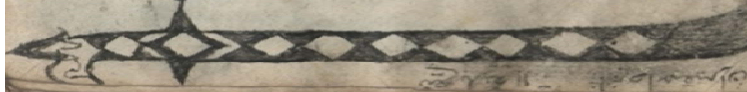
وریز سن سولری سی کفر سولیه دیک هر لقا
 اولد دینر یان قصد اولد خیر یورم اناک
 الی قورر یا هالیک اولود دیدیلر جتکان
 ایلدی ای ویله ورترو ا کال عیلمل دیر
 بالقات لقا بیله اناک بر قلند خطا کورم
 قاور دکلاور دیدیکه مینم لک جتکان
 اورزینر علوا یورم کال وکنینه بقو جتکان
 ای شهریار استم سیک ایلدی اناک
 اجمون باشک وارحقه دیوانده بویله
 منکولر واردر دیدیلر کال وکنینه
 المجدد دیلدیک جتکان دیواندن ایلد
 ایلد لکن خواجه اناک ایلدی شاهر محمور
 بیورمه بو خصوصیت سوز جتکان کورم
 عیار دن فضالنه شاهه جوق زیا وریز
 جفا کورم سوز ایلد حذر ایلد سول
 فضالنه شاه غضبیه کالوب ای بولدی
 قوجا حمان سن بیله سولری سی عیلمل
 وریز

اوله کوردلور در اوج ناز حمله سینه شمع ایدر
اوج ناز معنای اوله کوردلور غارتور در شمع
ایلدک مد کوردلور اوردور اوج کورد
اوردور یعنی اوج ایدر بلشور مالدی
اوج کوردلور یعنی اوردور اوج کورد
منع ایکن اولدور اوندی شمع خطا کورد
بهر اوج عین اوج اوله کوردلور اوله کورد
کوردلور کوردلور عمل ایدر کوردلور اوله کورد
قنوع کوردلور کوردلور کوردلور کوردلور
اوله کوردلور اوله کوردلور کوردلور
دو کوردلور کوردلور کوردلور کوردلور
شی کوردلور کوردلور کوردلور کوردلور
بر مالدی کوردلور کوردلور کوردلور کوردلور
قنوع کوردلور کوردلور کوردلور کوردلور
کوردلور کوردلور کوردلور کوردلور
کوردلور کوردلور کوردلور کوردلور
کوردلور کوردلور کوردلور کوردلور
کوردلور کوردلور کوردلور کوردلور
کوردلور کوردلور کوردلور کوردلور
کوردلور کوردلور کوردلور کوردلور
کوردلور کوردلور کوردلور کوردلور

عنه

اوله کوردلور

Kaynakça

- Albayrak, N. (1997). Hamza-nâme, *İslam Ansiklopedisi* (Cilt 15, s. 516-517). içinde İstanbul: TDV.
- Algül, H. (1997). Hamza, *İslam Ansiklopedisi* (Cilt 15, ss. 500-502). içinde İstanbul: TDV.
- Artun, E. (2011). *Dinî Tasavvufi Halk Edebiyatı*. Adana: Karahan Kitabevi
- Ayçiçeği, B. (2013). Ahmedî (815/1412-13) ile Behiştî (917/1511-12?)'nin İskendernâme'lerinin Şekil ve Muhteva Bakımından Karşılaştırılması. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 10, 129-204.
- Gülsevin, G. (1998). Köktürk Bengü Taşlarındaki Oğuzca Özellikler, *Kardeş Ağzlar/ (Türk Lehçe ve Şiveleri Dergisi)*, 7, 12-18.
- Güzel, A. (2009). *Dinî- Tasavvufî Türk Edebiyatı El Kitabı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- İsen, M. (2007). Nesir, *Türk Edebiyatı Tarihi*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Kalfa, M. (1994). *Kıssa-i İskender 301a-405a (Giriş-Metin-Dizin)*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara.
- Kocatürk, V. M. (1964). *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara: Edebiyat Yayınevi.
- Köprülü, M. F. (1980). *Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Lammens, H. (1997). Hamza, *İslam Ansiklopedisi* (Cilt 5, s. 205-206). içinde Eskişehir: MEB Yayınları.
- Özkan, M. (2013). *Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi*, İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Özkan, U. B. (2019). *Eğitim Bilimleri Araştırmaları için Doküman İnceleme Yöntemi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Sarıkaya, B. (2020). Türkçe Metinlerde Arapça ve Farsça Kelimelerin Farklı Şekilleri, *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi- Journal of Turkish Researches Institute. TAED-69*, 172.
- Türk Ansiklopedisi (1970). *Hamza*, (Cilt 18, s. 457-458). Ankara: MEB.
- Türk Ansiklopedisi (1970). *Hamzanâme*, (Cilt 18, s. 458-459). Ankara: MEB.
- Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi Devirler/İsimler/Eserler/Terimler (1981). *Hamzanâme*. (Cilt 4, s.91-93). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Yelten, M. (2013a). Hamza-nâme'nin Yeni Ciltleri ve Okuma Mekânları, *Turkish Studies Cilt 8/9*, 151-165.
- Yelten, M. (2013b). Türk Edebiyatında 15. Yüzyıldan Bir Nesir Kesiti Olarak Hamzanâme'nin Hitap Ettiği Zümreler, *Turkish Studies, Cilt 8/13*, 179-247.

Extended Summary

AN EVALUATION ON HAMZA-NÂME VOLUME 53 AND ITS SPELLING FEATURES

The volumes of Hamza-nâme are heroic stories, which are formed around the personality of Hz. Hamza, who was the uncle and at the same time the milk brother of Hazrat Muhammad, and which contain many Islamic features. The stories in the volumes are examples of prose narrated by evolving from myth to legend within the framework of various historical events that occurred during the spread of Islam.

The aim of this study is to reveal the orthographic features of the 53rd volume of Hamza-nâme written by Hamzavî. Although the date of writing of the work is unknown, when it is evaluated in terms of language features, it is concluded that it was written in the Old Anatolian Turkish period. In the texts written in this period, Uyghur and Old Anatolian Turkish orthographic traditions are seen together. For this reason, dichotomies occur in spelling. In addition, the dichotomy in spelling may also be caused by the writing style of the author or the author's penmanship or various spelling mistakes. Although there is a presupposition that the volumes of Hamza-nâme were written by Hamzavî, the brother of Ahmadî who lived in the 15th century, this name is not mentioned in the volumes.

There are three identified copies of the 53rd volume of Hamza-nâme. The copy that is the subject of this article is the 53rd volume of Hamza-nâme, which is registered in Istanbul University Faculty of Literature Rare Works Library. Consisting of 143 varaks, the copy of the work in our possession is unmoved and written in naskh calligraphy. When we look at the orthographic features of the manuscript, vowels are generally indicated and suffixes are sometimes written adjacent and sometimes separate. There are some irregularities in the spelling of vowels and consonants in the work. This shows that there was not a strong orthographic system in the Old Anatolian Turkish period.

Old Anatolian Turkish is the first written language of Oghuz Turks within 2 centuries between 13th and 15th centuries on the basis of dialectal features of Oghuz Turkish. Although some of the language features of Oghuz Turkish are also found in the Bengü stones of the Köktürk Turkish period (Gülsevin, 1998), but the period when Oghuz Turkish became an independent written language is the Old Anatolian Turkish period.

In terms of the period in which it was written, Hamzanâmeler shows the feature of being the written language of Old Anatolian Turkish and in this respect, it is an important source for Old Anatolian Turkish period researches.

In Old Anatolian Turkish texts, both the features that continue the tradition of the old Turkish written language and the features transferred from the Arabic-Persian written language tradition are mixed. In this respect, it is not possible to say that there is a certain rule in spelling. Since each printer has his own writing language, different spellings of the same words are frequently encountered.

This unmoved work written in Nestalik calligraphy is written on cream paper. The manuscript is legible. In the manuscript, vowels are generally indicated and suffixes

are sometimes written separately and sometimes adjacent. It is seen that the spelling of some words and suffixes is not uniform.

In the analysed text, it is seen that some kalimas are written in two forms. In addition to this, the different spellings, which we believe to be the result of the author's or the detector's mistakes, are in the form of missing or excessive use of dotted letters, letter mistakes, or lack of unity in the spelling. These differences show that there is no unity in spelling.

The 53rd volume of Hamza-nâme, which is an Old Anatolian Turkish period work in Arabic script, was analysed in terms of spelling features. As a result of the analysis, the spelling of the vowels in the text, which is unmoved, is in parallel with other EAT period works. It is seen that there is no specific rule arising from the coexistence of Uyghur and Arabic-Persian orthographic features. The same is true for consonants. In addition to these, when the double and more shaped spellings are taken into consideration, some features that can be considered as the effect of the detector's lack of mastery of spelling are seen. In volume 53, which can be considered as the transition period to Classical Ottoman Turkish, spelling features belonging to both Old Anatolian Turkish and Classical Ottoman Turkish can be seen together. Movement and punctuation marks are very few in the work. At the same time, another spelling feature that draws attention in the work is that some words that should be written separately are written contiguously with the preceding word. This feature, which is frequently encountered in the works of Old Anatolian Turkish period, is also found in many places in volume 53. In cases where they are written separately, there is no complete unity. When the influence of Uyghur orthography, the writing style of the author and some spelling mistakes are evaluated together, it is seen that there is no unity in spelling in the work.